

УДК 72.025.4

Микола Орленко,
*президент корпорації «Укрреставрація»,
кандидат технічних наук*

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РЕСТАВРАЦІЙНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Анотація

В статті аналізуються методи дослідження реставрації. Описані поширені методи і їх результати. Показано специфіку застосування методу системно-структурного аналізу для опису і дослідження пам'яток.

Ключові слова: методи дослідження, принципи, історичні пам'ятки, опис.

Методи дослідження реставраційної науки багато в чому співпадають з загальнонауковими методами. Традиційно залучаються метод натурних обстежень, метод історико - архітектурного аналізу, метод порівняльного аналізу, графо - аналітичний та аналітичний метод, метод комплексних архітектурних досліджень. Значною мірою всі традиційні методи дослідження стану реставраційної науки базуються на проведенні натурних обстежень пам'ятки (що передуює проведенню будь - яких реставраційно - відновлювальних робіт), комплексних архітектурно - археологічних та інженерно - геологічних обстеженнях пам'ятки і прилеглої до неї території, крім цього, в якості базових джерел для обґрунтування реставраційних робіт (особливо в разі часткового чи повного зруйнування об'єкта, або численних перебудов і втрати автентичності) виступають архівні іконографічні та письмові джерела.

Застосування цих традиційних наукових методів дозволяє вирішувати окремі поставлені задачі, найбільш ефективно вони діють в випадку дослідження окремої пам'ятки, ансамблю (комплексу) чи групи пов'язаних між собою пам'яток [2]. Проте обмеження дослідження лише традиційними науковими підходами не дає можливості отримати повну узагальнену картину виникнення, становлення та розвитку реставрації в Україні, тоді як важливо порівняти між собою застосовані технології, показати на конкретних прикладах, які результати в кожному випадку дали певні технології, порівняти між собою матеріали конструкції одно часових будівель і показати, як це визначило порядок реставраційно - відновлювальних робіт. Окремо слід проаналізувати нову галузь в сучасній реставрації – практику відтворення видатних споруд, ставлення до якої і досі викликає суперечки в суспільстві, порівняти між собою практики відтворення конкретних об'єктів. Поставлені задачі вимагають залучення принципово нових наукових методів, як б дозволили створити узагальнену цілісну картину реставрації в Україні.

На сьогоднішній день в Україні і в світі існує великий накопичений досвід реставрації, так само численною є джерельна база, яка висвітлює суто реставраційні проблеми – проблеми доцільності реставрації, зв'язку охорони історичної спадщини і необхідності фахової реставрації для її збереження, реставраційних технологій і порядку організації робіт, багато науковців детально описали реставрацію окремої пам'ятки або окремої технології, застосованої на пам'ятці. Водночас виникає необхідність в появі системно-структурного дослідження, яке б дозволило подивитись на розвиток реставраційної науки під принципово іншим кутом. Саме тому був дещо відкоректований перелік основних вибраних методів.

Метод порівняльного аналізу дає можливість порівнювати між собою передумови виникнення та розвитку реставрації, проблеми реставрації і збереження різних об'єктів, аналізувати стан різних пам'яток і зумовлені цим станом реставраційні технології, тощо.

Графо - аналітичний метод є традиційно одним з основних в реставрації. Його широке застосування передбачає аналіз різноманітних графічних і живописних зображень – від літописних зображень, користуватися якими можна лише з певною долею умовності, старовинних картин та гравюр до обмірних креслень, креслень зондажів, проектних креслень і натурних замальовок [4,5]. Графо - аналітичний метод в поєднанні з методом порівняльного аналізу (який охоплює текстові джерела) становить доказову базу для застосування методу системно-структурного аналізу.

Застосування методу системно - структурного аналізу для дослідження стану реставраційної науки і створення цілісної картини явища вітчизняної реставрації відбувається вперше, оскільки метод системно - структурного аналізу є суто математико - логічним, а не архітектурним. Системний підхід до реставрації якраз і дозволяє розглядати цю наукову галузь як сформовану цілісну систему, а системний аналіз дозволяє дослідити всі методи і способи вирішення конкретної задачі (в даному випадку – методологічні засади, становлення та розвиток реставраційної науки в Україні), метод системно-структурного аналізу включає розробку узагальненої моделі, яка відображає чинники, які виділяють реставрацію від, так би мовити, не-реставрації, тобто інших сфер архітектурної діяльності, які не базуються на консервації і збереженні автентичного вигляду пам'ятки, модель передбачає розробку системи показників на різних ієрархічних рівнях: спочатку виділення об'єкту реставрації з усієї сукупності об'єктів архітектури за рядом основних ознак, згодом вичленування з об'єкту реставрації як цілісної системи різних ієрархічних рівнів-складових – окремих головних видів робіт, які, в свою чергу, включають в себе більш дрібні види робіт [3,6].

Представлення реставрації як системи з наявністю власної структури з діленням на внутрішні ієрархічні рівні дозволяє дослідити стан реставраційної

науки з врахуванням усієї розгалуженої сукупності складових – від передумов зародження до появи, розвитку та розквіту, з залученням іноземних джерел. Отже, структурний аналіз передбачає виділення об'єкта реставрації за сформованою системою показників (об'єкт реставрації є основним носієм ознак реставрації) та розділення цілісної системи (об'єкту реставрації як основного виразника сутності реставрації) на окремі складові (теж виразники ознак реставрації). Для проведення дослідження розробляються три ієрархічні моделі. Перша модель розглядає зовнішні несучі і огорожуючі конструкції – будівля розчленовується на фундамент (основу), стіну і дах, а ті, в свою чергу, на більш дрібні елементи, згодом з'являються складові частини елементів, для кожного з них існує своя реставраційна технологія.

Друга модель розглядає внутрішній простір, в якому виділяється підлога, стіни і стеля – з своїми більш дрібними складовими.

Такий системно - структурний підхід до явища реставрації дозволяє порівняти між собою методики реставрації, показати особливості реставрації окремих частин будівлі в різних випадках, отже, створити цілісну системно-структурну модель, яка представляє реставрацію в Україні.

Комплексне дослідження реставраційної науки повинно включати розгляд таких аспектів:

- порівняння передумов і причин появи реставраційної науки в Україні (на основі методу порівняльного аналізу);

- виявлення ознак реставрації на різних історичних періодах і відмінностей реставрації від інших проявів архітектурно - будівельної діяльності (на основі методу системно - структурного аналізу, порівняльного аналізу, графо-аналітичного методу);

- визначення реставрації об'єкту як цілісної системи з розгалуженням на більш дрібні ієрархічні рівні з своїми реставраційними методиками (на основі методів системно - структурного аналізу, порівняльного аналізу, графо - аналітичного методу);

- створення на основі двох моделей реставрації зовнішнього вигляду та внутрішнього вигляду об'єкта архітектури теоретико - методологічних основ реставрації (на основі методів системно - структурного аналізу, порівняльного аналізу, графо - аналітичного методу);

- аналіз практики відтворення як нового відгалуження в реставраційній науці (на основі методів системно - структурного аналізу, порівняльного аналізу, графо - аналітичного методу).

З метою визначення методологічних засад, становлення та розвитку реставраційної науки в Україні була запропонована методика дослідження, яка базується на системно - структурному аналізі, що виділяє з усієї сукупності об'єктів об'єкт дослідження – реставраційну науку і окрему будівлю - носій

реставрації та розділення зовнішнього та внутрішнього її вигляду на окремі складові частини. Було розглянуто узагальнену будівлю, без конкретного функціонального виділення (житлові, громадські, культові або промислові), що відобразилося в переліку складових різних ієрархічних рівнів. Було запропоновано такий порядок дослідження методологічних засад, формування та розвитку реставрації в Україні:

1) огляд літератури та стан дослідження реставрації з метою визначення малодосліджених і недосліджених аспектів;

2) передумови виникнення реставрації, стан реставраційної науки на різних періодах, становлення української реставраційної школи;

3) методи дослідження стану реставраційної науки в Україні, аналіз реставраційних технологій, які застосовуються в Україні і в світі, застосування сучасних технологій реставрації на видатних пам'ятках архітектури України;

4) методика відтворення видатних пам'яток архітектури;

5) місце і роль реставрації в сучасних умовах.

Таким чином, порядок дослідження можна охарактеризувати таким чином:

- загальні питання, пов'язані з реставрацією;
- методика дослідження реставраційної галузі;
- об'єкт реставрації як сукупність складових елементів, що підлягають реставрації;

- аналіз практики відтворення зруйнованих пам'яток;

- перспективи реставраційної галузі в сучасних умовах.

Основний акцент дослідження зроблено на одиничному об'єкті. За методикою системно-структурного аналізу сформульовано ті показники, які виділяють об'єкт реставрації з усієї сукупності архітектурних об'єктів:

- це об'єкт з певним терміном давнини;

- це об'єкт певного історико - культурного та архітектурного значення, який має пам'яткоохоронну цінність;

- це об'єкт, в якому цінність становить його автентичний вигляд, отже, на ньому не можна проводити звичайні ремонтні та будівельні роботи;

- в більшості випадків це об'єкт, який входить до реєстру пам'яток;

- це об'єкт, який становить історико-культурну цінність або (і) є складовим елементом історичної забудови, релігійного комплексу, рекреаційної зони, складником туристичної галузі тощо.

Складені відповідно до поставлених задач інформаційні моделі дозволяють системно проаналізувати структуру об'єкта реставрації на різних ієрархічних рівнях, зовні та всередині. Було проаналізовано модель, представлено в докторській дисертації Ю.В. Івашко і відкоректовано та перероблено її відповідно до задач дослідження [1].

Три інформаційні моделі складаються з схем, які описують складові фасаду і інтер'єру і підлягають реставрації та описують реставраційні технології на різних рівнях. Перший – укрупнений – рівень включає фундамент (основу), стіну, завершення та дах. Другий рівень включає більш дрібні елементи.

Як вже було зазначено вище, найбільш крупними складовими першої моделі – зовнішніх поверхонь об'єкту реставрації – виділено фундамент, стіну, завершення та дах (незалежно від функціонального призначення будівлі), в складі фундаменту – бутове каміння, цеглу (плінфу), розчин, в складі стіни – цоколь та цокольний поверх, вхід, в'їзд, мурування стіни, лоджію, еркер, балкон, колону (пілястру), декор стіни, арку, архітрав, фриз, карниз, щипець, в складі завершення – аттиковий поверх, аттик та фронтон, в складі даху – парапет, мансардний поверх, слухове вікно, трубу, баню, покрівлю, шпиль. Кожна з складових першого, другого, третього рівнів підлягає реставрації за розробленими технологіями. Отже, можна говорити про те, що і реставраційні технології представлені у вигляді ієрархічної моделі: можна говорити про загальний порядок проведення робіт з консервації стін і конкретні більш вузькі роботи: влаштування горизонтальної гідроізоляції, ін'єктування тріщин в муруванні, вилучення водорозчинних солей з цокольної частини стін, очищення поверхні стін і декору від забруднень, консервація і реставрація поверхні каменю в облицюванні, консервація пошкодженої деревини та ін.

Інформаційна модель, яка описує інтер'єр, теж складається з більш крупних елементів (підлога, стіна, стеля), в складі яких є більш дрібні складові: у складі підлоги – конструктивні елементи підлоги в залежності від її типу, в складі стіни – двері, вікно, арка, колона (пілястра), декор стіни, в складі стелі – склепіння, декор стелі. Поділ на подальші рівні розглядає ще більш дрібні складові конструкції двері, вікна, декору, тощо. Кожний елемент - складник також реставрується за розробленими реставраційними методиками.

Отже, такий принципово інший підхід до дослідження реставрації дозволяє об'єктивно порівнювати між собою реставраційні методики і технології.

ВИСНОВКИ:

Системно - структурний підхід дозволяє представити всю розгалужену кількість реставраційних методик по конкретних видах робіт в цілісному вигляді. Принципово інший підхід до узагальнення реставраційного досвіду полягає в ієрархічному розчленуванні об'єкта реставрації на складові зовнішньої поверхні (фасаду і фундаментів) і внутрішньої поверхні (інтер'єру). Розподіл об'єкту реставрації на крупні складові фасаду інтер'єру і більш дрібні складові складових дозволяє представити всю сукупність елементів, які можуть бути відреставровані (незалежно від функціонального призначення і архітектурної стилістики об'єкту). До кожного “елемента елементів”, тобто складника більш

дрібного другого, третього і т.д. рівнів розроблена своя методика реставраційної рекомендації, яка визначається наступними чинниками: умовами знаходження і експлуатації елемента, який підлягає реставрації, віком пам'ятки і окремих її частин та елементів, первісними матеріалами та технологіями, максимальною відповідністю старих і нових технологій, можливістю поєднання старих і нових матеріалів.

Література

1. Івашко Ю.В. Основи стилеутворення модерну в архітектурі України (кінець XIX – початок XX століття) / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора архітектури. – К.: КНУБА, 2013. – 44 с.
2. Кодекс етичних принципів охорони й реставрації пам'яток, ансамблів та визначних місць // Пам'ятки України, 1999. – № 1. – С.98-100.
3. Консервація і реставрація пам'яток архітектури. Методичний посібник / Під ред. М.І. Орленка / гол. ред./ та ін. – К.-Л.: Укрреставрація, 1996. – 586 с.
4. 50-річчя Укрреставрації. Історія корпорації. – К.-Л.:1996. – 120 с.
5. Корпорація Укрреставрація. На межі тисячоліть. – К.:2006. – 156 с.
6. Орленко Н.И. Усиление фундаментов памятников архитектуры с помощью буроинъекционных свай / Н.И. Орленко // Строительство и архитектура, Киев, 1989. – № 8. – С. 16-19.

Аннотація:

В статті аналізуються методи дослідження реставрації. Описані розповсюджені методи і їх результати. Показана специфіка застосування методу системно-структурного аналізу для описання і дослідження пам'яток.

Ключевые слова: методи дослідження, принципи, історичні пам'ятники, описання.

Annotation

In article were analyzed methods of investigation of restoration. Were described the wide-spread methods and their results. Was shown the specific using of the system-structural method for description and investigation monuments.

Key words: methods of investigation, principles, historical monuments, description.